

LEHMANN KRISTÓF

CSAK A VÁLTOZÁS ÁLLANDÓ

A közgazdaságtudomány újabb változás küszöbén

*„A tudományos gondolkodásnak
az a lényege, hogy nem ragadunk le
egyetlen bizonyosságnál, egyetlen adott
világképnél sem, hanem mindig készen
állunk rá, hogy változtassunk rajta.”*

(Carlo Rovelli)

A FEJEZETHEZ
TOVÁBBI ONLINE
HÁTTÉRANYAGOK
ÉRHETŐK EL

A tudományos gondolkodás természetének lényegi része az állandó változás, amelynek során egyre újabb és pontosabb gondolati rendszerek jönnek létre a valóság megértésére. Ezt az elvet illusztrálja a fizika tudományának fejlődése, hogy csak két közismert példát említsünk: Kopernikusz a 16. században Ptolemaiosz világméretű képét túllépve létrehozta a heliocentrikus világméretű képet. Einstein pedig a 20. század elején megmutatta, hogy Newton tökéletesnek gondolt rendszere csak bizonyos feltételek fennállása esetén igaz. Tehát különleges esete egy átfogóbb rendszernek, amit az Einstein által kidolgozott speciális és általános relativitáselmélet ír le.

A társadalomtudományok körében ezt a változást nemcsak az egyre jobb megértés igénye hajtja, hanem az is, hogy a vizsgálat tárgya – a társadalom, a gazdaság – folyamatosan változik. Napjainkban a digitalizáció folyamata, a globalizációnak a digitalizáción alapuló új hulláma és az ezzel járó társadalmi változások, valamint a környezeti erőforrások globális kizsákmányolásából adódó problémák eddig példátlan kihívások elé állították a közgazdasági gondolkodást.

ÚJ KÖZGAZDASÁGI PARADIGMÁRA VAN SZÜKSÉG

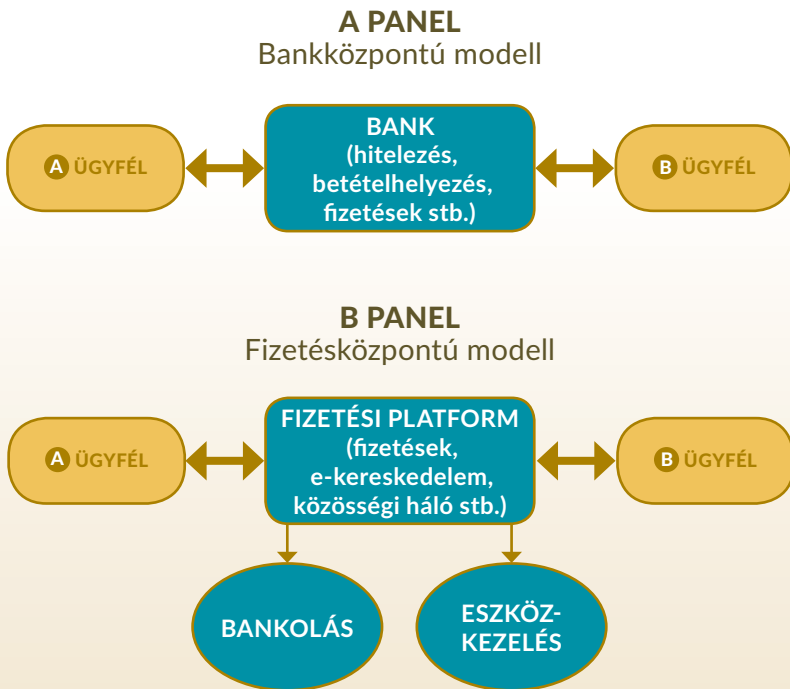
Egyre nyilvánvalóbb, hogy a digitalizáció, az automatizáció és a robotizáció formájában megjelenő technológiai fejlődés forradalmi változásokhoz vezet. A digitalizáció nemcsak a termelés és a kereskedelem, hanem az emberi kapcsolatok és az emberi gondolkodás formáit is átalakítja. Ebben a globalizált világban, ahol új hálózatokon keresztül minden mindennel összefügg, a hagyományos gazdaságpolitikák is egyre inkább elvesztik hatékonyságukat, és újra kell gondolni az állam szerepét is a formálódó globális ökoszisztémában.

Ugyanakkor a gazdaságnak a természeti környezethez és természeti erőforrásokhoz való viszonyában is fordulóponthoz értünk. A múltban már jó néhány példa volt arra, hogy a természeti erőforrások felélése egyes társadalmak összeomlásához vagy legalábbis jelentéktelenné válásához vezetett. Ezek azonban mind lokális események voltak. Ezzel szemben most először a történelemben azzal szembesülünk, hogy ha az emberiség nem teszi fenntarthatóvá a gazdálkodását, akkor globálisan is felélheti az erőforrásait.

Mindezekkel a változásokkal a közgazdaságtudománynak is szembeülnie kell és képessé kell válnia arra, hogy ezeket a jelenségeket megfelelően értelmezze, majd erre alapozva támogassa a gazdaságpolitikát, hogy az a jövő globális problémáira adekvát válaszokat legyen képes adni. Ez a közgazdász társadalom legfőbb kihívása az elkövetkező évtizedben.

3.1. ábra:
Hagyományos és platformalapú pénzügyi szolgáltatások

Forrás: Brunnermeier, James és Landau (2019)

A JEGYBANKOKNAK LÉPÉST KELL TARTANI A DIGITÁLIS PÉNZÜGYI FORRADALOMMAL

A digitális technológiák egyik leglátványosabb térnyerése a pénzügyek területén látható: új, eddig ismeretlen formájú digitális pénzek jönnek létre a magángazdaságban, valamint küszöbön áll, hogy a legfontosabb jegybankok bevezessék a maguk digitális valutáit. A digitális pénz ugyanakkora paradigmaváltás mint az árupénzről való áttérés a nemesfémalapú pénzekre, illetve onnan tovább a hitelpénzre.

Ezek az új pénzek olyan speciális szolgáltatásokat tudnak nyújtani, amire a hagyományos pénzek nem képesek, hiszen olyan platformokhoz kapcsolódnak, amelyek egyre komplexebb tevékenységeket folytatnak, és önálló „ökoszisztémát” alkotnak (3.1. ábra).

Hogyan őrizhetik meg a befolyásukat a jegybankok az új digitális pénzek előretörése mellett? Ehhez elengedhetetlen, hogy a jegybankpénz megőrizze az elszámolási egység szerepét, amely a pénz legfontosabb és alapvető funkciója. Ebben az esetben a jegybank még akkor is képes lenne kontrollálni a pénzügyi folyamatokat, ha a jegybankpénzt nem használják csereeszköznek vagy értékőrzőnek. Ha a jegybankpénz az elszámolási egység, akkor a jegybank továbbra is képes lesz meghatározni egy olyan referenciakamatot, ami arbitrázs útján az egész pénzügyi rendszerre hatással van.

A pénz jelenleg megfigyelhető digitalizációja nemcsak egy semleges technikai változás, hanem minőségileg új jelenség, ami erőteljesen befolyásolja a nemzeti vagy régiós valuták eddigi, jegybankpénzen alapuló rendszerét. Mivel a felelős jegybanki viselkedés szükséges a pénzügyi stabilitás és az optimális valutaövezetek fenntartásához, ezért társadalmi szempontból kiemelten fontos, hogy a jegybankok reagálni tudjanak ezekre az új fejleményekre.

A PÉNZ
JÖVŐJE

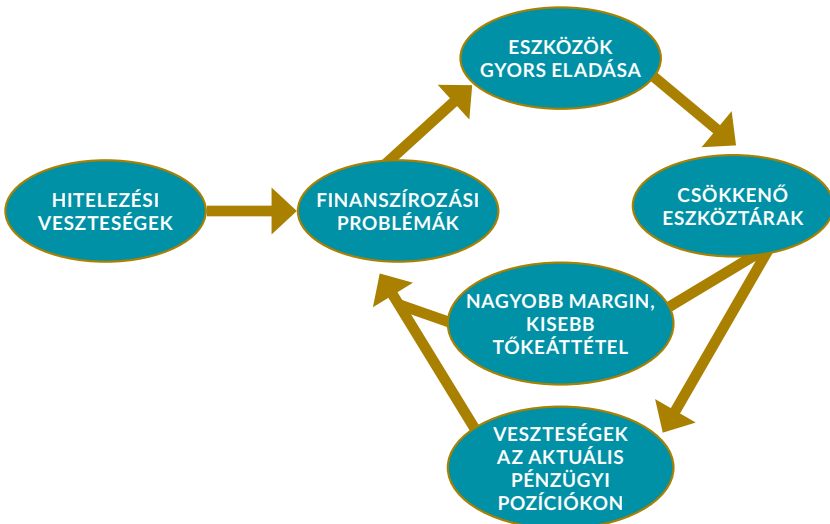
3.2. ábra: Egy klasszikus bankpánik

Forrás: Gorton (2010)

3.3. ábra: A veszteség-margin spirál

Forrás: Brunnermeier (2009) alapján saját szerkesztés

A VÁLTOZATLAN A VÁLTOZÁSBAN: A PÉNZÜGYI VÁLSÁGOK VESZÉLYE

A 2007–2008-as pénzügyi válság váratlanul érte a közgazdász szakma többségét, a tudományos kutatókat éppen úgy, mint az üzletembereket és a gazdaságpolitikusokat. Mindez annak dacára történt, hogy a pénzügyi válságoknak hosszú a története, és a modern pénzügyi innovációk ellenére, a lényegét tekintve a 2007–2008-as válság sok szempontból hasonlított a korábbi válságokra.

Gorton (2009, 2010, 2012) és Shin (2010) szerint az egyik közös vonása a régi és a modern pénzügyi válságoknak az, hogy a gazdasági szereplők, de különösen a pénzügyi intézmények fellendülések idején hajlamosak túlzott optimizmusra és a kockázatok lebecsülésére, és ezért rendszerszinten több kockázatot vállalnak, mint ami társadalmilag optimális lenne.

A másik közös vonása a régi és a modern rendszerszintű válságoknak az, hogy a pénzügyi rendszer forrásoldala alapvetően sérülékeny. Konkrétan ez azt jelenti, hogy a bankok és más pénzügyi intézmények forrásoldala jelentős mértékben tartamaz rövid lejáratú adósságot, ezzel szemben az eszközoldalon hosszabb távra lekötött befektetések vannak. Normál időszakokban ez az eltérés az eszköz- és a forrásoldalak átlagos lejáratában nem jelent problémát, ezt a bankok és más pénzügyi intézmények a likviditásmenedzsmentjükkel kezelik. Azonban válságok idején a befektetők pánikszerűen kivonják a rövid forrásaikat a bankrendszerből. Ez a folyamat játszódik le a klasszikus bankválságokban (3.2. ábra), vagy a modern pénzpiaci válságokban (3.3. ábra).

Mindennek fontos tanulsága, hogy **minden változás ellenére a pénzügyi rendszert szabályozni kell.** A klasszikus bankválságoknak egy szabályozási lépés, a betétbiztosítás bevezetése vetett végett. Az 1980-as évektől viszont egyre inkább úgy látták, hogy a válságok eltűnése a piacok hatékony működésének és a pénzügytan fejlődésének köszönhető, ezért egy olyan pénzügyi deregulációs hullám indult, ami hozzájárult a szabályozatlan árnyékbankrendszer létrejöttéhez. Nem értették meg a klasszikus bankválságok tanulságát, hogy a pénzügyi rendszer alapvetően sérülékeny és ki van szolgáltatva a likviditási pánikoknak. A digitális pénzügyi rendszerben, annak minden előnye ellenére, éppen úgy jelen lesz a túlzott optimizmus, mint a likviditási válságokra való hajlam. Az ebből adódó kockázatokat pedig továbbra is csak megfelelő szabályozással lehet csökkenteni. A digitalizáció egy óriási lehetőség, ha okosan használjuk. De komoly veszélyeket is rejt, ha nem alakítjuk ki a megfelelő szabályozási környezetet hozzá.

A PÉNZÜGYI
VÁLSÁG

A ROBOTOK CSAK AKKOR NEM VESZIK EL A MUNKÁNkat, HA KREATÍVOK MARADUNK

A múltban a nagy technológiai változások mindig együtt jártak azzal, hogy a munkafolyamatok egy részét gépesítették és ezáltal sokan elvesztették a munkájukat. Ebből kiindulva jogosnak tűnhet az aggodalom amiatt, hogy a digitalizáció, a mesterséges intelligencia és a robotok elterjedése hasonló hatásokkal fog járni. Ugyanakkor a történelmi tapasztalatok szerint a munkahelyek megszűnése csak átmeneti volt, ugyanis a technológia változásai olyan új iparágakat is létrehoztak, amiknek a munkaerő-szükséglete ellensúlyozta a korábbi negatív munkaerőpiaci hatásokat.

A kérdés az, hogy a digitalizáción alapuló jelenlegi technológiai forradalom esetén is megismétlődik-e a fenti folyamat, vagy most olyan új egyedi jelenséggel állunk szemben, amire nem alkalmazhatók a korábbi tapasztalatok.

Van rá esély, hogy a technológiai fejlődés hatására most is létrejönnek olyan új feladatok, amik emberi közreműködést igényelnek. Például Lin (2011) szerint a jelenlegi munkakörök 18 százaléka 1980 előtt egyáltalán nem is létezett. Továbbá az elmúlt 10 év során is rengeteg új, jórészt a digitalizációhoz kötődő foglalkozás jött létre.

Ugyanakkor látni kell, hogy mindez csak lehetőség, nincs garancia arra, hogy az új munkahelyeken azok helyezkedjenek el, akik korábban az automatizáció és robotizáció miatt elvesztették a munkájukat.

Ehhez a humántőke minőségének a folyamatos fejlesztésére, az élethosszig tartó tanulás elvének a megvalósítására van szükség.

Ebben a folyamatban az államnak is aktív szerepet kell vállalnia, nemcsak abban, hogy segítse a munkájukat elvesztők átképzését, hanem abban is, hogy már a közoktatás során olyan készségeket sajátítsanak el a tanulók, amelyek a későbbiekben segítik őket, hogy minél könnyebben és gyorsabban képesek legyenek adaptálódni a változó körülményekhez.

A digitalizáció hatására a munkavégzés általánosságban meg fog változni. A munka rugalmassága felértékelődik, mind térben és időben, mind formáját tekintve. Mindez elősegíti a globalizáció új hullámát is, hiszen egyre nagyobb szerepe lesz a digitális nomádoknak, a munkafeladatok egy jelentős része a világ bármely pontjáról elvégezhető lesz. Az emberi tudás továbbra is kulcstényezője marad a fejlődésnek, de ahhoz, hogy ebben a folyamatban a társadalom széles rétegei képesek legyenek részt venni, még nagyobb hangsúlyt kell helyezni az oktatásra és a humán tőke eddiginél is intenzívebb fejlesztésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Brunnermeier, M.K., (2009). Deciphering the Liquidity and Credit Crunch 2007–2008**, *Journal of Economic Perspectives*, 23(1), Winter 77-100.
- Brunnermeier, M.K., H. James és J.-P. Landau (2019). The Digitalization of Money**, NBER Working Paper, WP 26300.
- Gorton, G.B. (2009). Slapped in the Face by the Invisible Hand: Banking and the Panic of 2007**, paper prepared for the Federal Reserve Bank of Atlanta's conference.
- Gorton, G.B. (2010). Slapped by the Invisible Hand: The Panic of 2007**, Oxford University Press.
- Gorton, G.B. (2012). Misunderstanding Financial Crises – Why We Don't See Them Coming**, Oxford University Press.
- Lin J. (2011). Technological Adaption, Cities and New Work**. *Review of Economics and Statistics*, 93(2), 554-574.
- Shin, H.S. (2010). Risk and Liquidity**, Oxford University Press.